

**Psixologiya fanida sharq mutafakkirlarining ilmiy-madaniy merosini
o‘rganishda milliy qadriyatlarning o‘rni.**

**Ma‘mun universiteti
“Psixologiya va tibbiyot”
kafedrasi professori Razakova.R.S –
Ma‘mun universiteti
“Psixologiya” yo‘nalishi talabasi
Omonboyeva Madina Tillaboy qizi**

Annotatsiya. Ushbu maqolada psixologiya fanida sharq mutafakkirlarining ilmiy-madaniy merosini o‘rganishda milliy qadriyatlarning o‘rni haqidagi fikrlar yoritib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: yoshlar, ma‘naviyat, qadriyat, faoliyat, sog‘lom e‘tiqod, shakllantirish, nazariya va amaliyot

Kirish. Bugungi kunda yosh avlodni yuksak ma‘naviyatli qilib shakllantirish, mustaqil mamlakatimizning ishonchli va intellektual salohiyatli fuqarolari etib tarbiyalash uzluksiz ta‘lim tizimining dolzarb vazifali bo‘lib hisoblanadi Respublikamizda keyingi o‘n – o‘n besh yil davomida yoshlar ma‘naviyatini shakllantirishda qadriyatlardan foydalanishi muammosiga qiziqishi kuchaydi.

Yoshlarning ma‘naviy shakllanishida qadriyatlarni mazmun – mohiyatini, odob–ahloq, ta‘lim – tarbiya sohasidagi qadriyatlarimiz bilan uyg‘unligini ta‘minlash milliy – ahloqiy qadriyatlarimizni tiklash, ulardan to‘la baxramand bo‘lish, yosh avlodni ular bilan tanishtirish, mustaqilligimizni yanada mustaxkamlashda yoshlarda insonparvarlik, vatanparvarlik singari fazilatlarini qaror toptirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review). Darhaqiqat, Sharqning buyuk allomalari va ma‘rifatparvarlari hisoblangan Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Kaykovus, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy, Husayn Voiz Koshifiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Rizouddin ibn Faxruddin, Ahmad Donish, Abdulla Avloniy, Fitrat va boshqalarning asarlarida Markaziy osiyoda yashab kelayotgan xalqlar, jumladan, o‘zbek xalqining oilaviy hayoti, undagi o‘zaro munosabatlarning (ayniqsa er-xotin) milliy psixologik xususiyatlari, er-xotinning burch

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 12. December 2024

va vazifalari, oilaning turmush tarzi va tarbiyaviy muhiti va boshqalar haqida qimmatli fikrlar mavjud[1].

XX asr Turkiston jadidchiligining ulkan namoyandalaridan biri Abdurauf Fitrat "Oila" nomli asarida farzandlar tarbiyasi, qizlar ham ilm olish kerakligi va bu sohada ota-onaning vazifalari, uylanish va uylanmaslik, uylanishda qanday xotin tanlash lozim, bo'lajak er-xotin birinchi marta nimalarga e'tibor berishi lozimligi, er-xotinning qanday yashamoqlari xususida oilaning maishati va idorasi, er xotinga xos sifat va fazilatlar to'g'risida hayotiy ma'lumotlarga tayanib ilg'or g'oyalarni ilgari suradi. U "millat taqdiri mana shu millat vakillari yashagan oilaning holatiga bog'liqdir, qaerda oila munosabati kuchli intizomga tayansa, mamlakat va millat ham shuncha kuchli va tartibli bo'ladi", deb yozadi [2]

Fitrat mazkur asarining uylanishda qanday xotin tanlash lozim mavzusida "er xotin mushkulotdan iborat bo'lgan hayot safarida birga bo'lib, jismoniy va ruhiy osoyishtalikka sherik, insoniy vazifalarni bajarishda dastyor, qayg'u va umidsizlik damlarida g'amxo'r, saodat va baxtiyorlik chog'lari bir-birlariga hamdam bo'lislari lozim. Shunday ekan, ular albatta, eng avvalo, bir-birlarini kamoli diqqat va tajriba yuzasidan imtihon qilishlari zarur. Xotin erkak holdan va yigit qiz ahvolidan yaxshigina xabardor bo'lib, keyin turmush qurishlari lozim" deb ogohlantiradi. Fitratning fikricha, uylanish uchun yana to'rt narsaga alohida e'tibor berish lozim: mol, nasab, husn va imonu-e'tiqod. "Uylanish orzusida bo'lgan er bilan xotinning mol (boylik)lari va nasablari taqriban bir xil bo'lishi lozim. Aks holda er bilan xotin bir-birlariga teng bo'lmay, hayotini mudom azobga qo'yadi"[3].

Sharq mutafakkirlarining ma'naviy merosidan bunday misollarni adoqsiz davom ettirish mumkin. Ko'rinib turibdiki, oila barqarorligiga shaxslararo munosabatlar ta'siri masalasiga Sharq mutafakkirlari va ma'rifatparvar ziyolilari alohida e'tibor bilan qaraganlar. Ularning asarlarida oilaning muqaddasligi, uning jamiyat hayotida tutgan o'рни, oila muqaddasligini belgilovchi muhim milliy-madaniy va milliy-psixologik omillar ko'rsatib o'tilgan.

Sharq mutafakkirlarining ilmiy-madaniy merosini o'rganar ekanmiz, ularda bayon qilingan oilaviy turmush qoidalari, undagi shaxslararo munosabatlar madaniyati, farzand kamoloti, erkak bilan ayol munosabati, insoniy fazilatlarining shakllanishi haqidagi qimmatli fikrlar sharq xalqlari, xususan, o'zbek xalqining og'zaki ijodi, eposining (o'zbek xalq maqollari, ertaklari, dostonlari, afsonalari, rivoyatlari) uzviyligi asosida tarkib topgan ilmiy-madaniy meros ekanligini ko'ramiz[4].

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Volume 12. December 2024

Chunonchi, o‘zbek xalqining og‘zaki ijodi va eposlarida mardlik, halollik, kamtarlik, ishonch, sevgiga-sadoqat, do‘stlik, adolatlik, mehnatsevarlik, hamfikrlilik, orastalik, go‘zallik, oqillik, e‘tiqod, hurmat-ehtimom, oila sha‘ni va g‘ururini himoya qilish, tug‘ilgan joyiga muhabbat, ezgulikka intilish, halol va pok yashash ulug‘langan. Bu voqelikni biz Alpomish, Kuntug‘mish, Go‘ro‘g‘li, Oysuluv, Layli va Majnun, Yusuf va Zulayho kabi qator o‘zbek xalq dostonlarining qahramonlari misolida ko‘rishimiz mumkin.

Oila barqarorligini belgilovchi shaxslararo munosabatlar ta‘siriga xos qimmatli ma‘lumotlar hozirgi oilaviy turmush va uning barqarorligini ta‘minlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Barkamol insonni tarbiyalash, mehr-muruvvat tuyg‘usiga boy shaxsni voyaga etkazish eng ustivor vazifalardan biri bo‘lib qoladi, bu esa jamiyatimizda mehr-muruvvat madaniyatini rivojlantirishni taqazo etadi. Chunonchi, mehr-muruvvat madaniyatini o‘zida shakllantira olgan har bir inson ruhan va jismonan sog‘lom bo‘ladi[5].

Shu jihatdan olganda barcha farzandlarimiz qalbida mehr-muruvvat va rahmdillik tuyg‘ularini shakllantirish va kamol toptirish tuyg‘ularini shakllantirish va kamol toptirish printsiplial mohiyatga ega bo‘lib, bu vazifaning izchil amalga oshirilishi ota-onaga zimmasidir. Zero ota-onaning burchlaridan eng oliysi ana shu ma‘naviy tarbiya riqali, qadriyatlar orqali, vatanga sodiq farzandlarning tarbiyalash va ularda vataniga, o‘z xalqiga nisbatan faxrlanish tuyg‘usini uyg‘otishdir.

Demak, ma‘naviyatli inson bilimli, ma‘lum kasb-hunar sohibi, o‘z Vatanining sodiq fuqarosidir. O‘z davlati qonunlarini biladigan va ularga amal qiladigan, yurti bilan g‘ururlana oladigan inson. O‘z Vatani boyliklarini saqlaydigan, uni yanada boyitadigan, go‘zalliklaridan bahramand bo‘ladigan shaxs. U har qanday zararli illatlarga qarashi kurashadigan, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni avaylab asraydigan insondir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M.Usmonov, X.Hamidov. Donishmandlar oila haqida.T. “Cho‘lpon” 1999.
2. Karimova V. Oilaviy hayot psixologiyasi: O‘quv qo‘llanma. – T.: 2006–142 b.
3. Abdurauf Fitrat. Oila. - T.: “Ma‘naviyat” 2000. -112 b.
4. Razakova R. S. The Essence of the Concept of Family Life in Modern

**“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC
INNOVATIVE RESEARCH”**

Volume 12. December 2024

Psychology //Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education (2994-9521). – 2024. – T.2. – №. 1.– С. 339-342.

5. Saylaubekovna R. R. Fertil atamasi va fertil yoshdagi insonlarning psixologik xususiyatlari //Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan. – 2023. – T. 1. – №. 3. – S. 21-24.

6. Razakova R. S., Narimonovna Y. I. Bog ‘cha yoshidagi bolalarda xotiraning rivojlanishi //Journal of Science-Innovative Research in Uzbekistan. – 2024. – T. 2. – №. 2. – С. 196-201.

7. Адамова Ў. К. Psixologiyada shaxsga samarali ta’sir ko’rsatish usullari.

**Research Science and
Innovation House**